

De kozakken in Tilburg

door Jan Baptist de Beer *

"Het volgende is alles door mij waargenomen alsmede uit couranten gezegden en zoo!" schreef Jan Baptist de Beer toen hij in november 1813 het schrijven van een "cronijk" van Laurentius de Lelie overnam. De Lelie was daarmee in 1774 begonnen. Hij schreef gebeurtenissen die hem opvielen in Tilburg op. Over het weer, over prijzen, bijzondere gebeurtenissen enz. Soms betreft het maar enkele regels voor een heel jaar, soms enkele alinea's en een enkele keer een wat langer stuk.

Toen Jan de Beer in 1813 het werk overnam, was hij 29 jaar (geboren 12 mei 1784). De Beer was toen landbouwer, later wordt hij meesterknecht op de fabriek van Diepen op Korvel. In 1832 geeft hij een kort schetsje van zichzelf:

"... 1832. Ik ben een werkman op of in een lakenfabriek en ik verdien per week f 5.50. Ik heb 7 kinderen van één tot 15 jaren oud en ik moet betalen aan Rijks- en Gemeentelasten als volgt: Aan deuren, vensters, haardsteden, meubilair en huurwaarde f 6.09. Aan modiatie of accijns op het gemaal van brood f 10.05. Aan personeelen omslag f 1.69. Totaal f 17.83."

Toen hij in 1813 met het schrijven van de kroniek begon (hij heeft het volgehouden tot 1854), was het een bijzonder roerige tijd. In oktober had Napoleon een forse nederlaag geleden in de volkerenslag bij Leipzig. Noord-Brabant werd doorkruist door Russische troepen, die deel uitmaakten van de geallieerden en die slaags raakten met het Franse leger. Met name de komst van een regiment kozakken werd door de Tilburgse bevolking met vrees tegemoet gezien. In de havensteden zag men regelmatig vreemdelingen, maar in het geïsoleerd gelegen Tilburg (geen water-, spoor- of steenwegen naar andere plaatsen!) waren militairen uit Rusland uiteraard een bezienswaardigheid. Jan de Beer verhaalt uitvoerig over de komst van de militairen naar Tilburg.

"1813. 29, 30 November 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 enz., December zijn hier door Tilburg doorgebracht op karren 800 zieke en geblesseerde Franschen.

1813. Den 17 December is te Heusden de poort gesloten.

1813. Den 10 dito is te Dongen den Telegraaf van den tooren gedaan.

1813. Den 9e dito namiddag is de Bossche Poort gesloten.

1813. 's Nachts tusschen den 9 en 10 dito hebben de Droit Re. . . ("Droit Re. . ." zijn zooveel als Commiezen of Ambtenaren) of tabacdebitanten hunne uithangborden ingetrokken.

De Kozakken te Tilburg

1813. 10 December 's avonds kwam voor 10 uren passeerden nevens mijn huis de eerste patroëillie kozakken; ongeveer 110, dewelke zich naar de groote Markt begaven,

uitgenomen 5, die bleven op de weekmarkt bij het huis van Jan Do-vion. Ik kwam er het eerste bij. Een van de vijf kozakken bood mij een flesch aan met jenever om te drinken, hetgeen ik deed. Intusschen komt er J. Gooyaars, dewel-

ke met mij wird gedwongen om te drinken. Dit doende was hij zeer tevreden. Toen kwam den heer D. van Dooren met zijn zwager, iemand uit Verviers; die moesten ook drinken.

Intusschen komt iemand met 4 bosschen strooi dewelke moesten losgemaakt worden. Alsdan moest ik, benevens de schoolmeester H. Smulders met een kosak op gemeld strooi liggen, maar 't was maar voor een oogenblik, want een wagtmeester van de kozakken ziet ons liggen. Maar de Kosak krijgt met een karwats op zijn rug, dat hij opstaat en ik en de meester ook en ik ging naar huis zonder mishandeling. En dat was alles al vóór 10 uur voorgevallen. Om 11 uur ging ik naar de groote markt alwaar de groote troep was. Ik heb mij tot 's nachts 1 uur ongestoord onder die menschen opgehouden alleen uit nieuwsgierigheid. Daar er zoolang over die menschen gesproken was, alsof zij nog erger en wreder waren als wilde dieren. Ik ben daar 's nachts ongestoord geweest. 's Morgens 11 dito zijn zij naar den kant van 's Bosch getrokken en zijn den 12e boven 's Bosch bij of in Balkom slaags geweest tegen omtrent 46 Fransche gendarmen. De kozakken hebben de Franschen geslagen. Er zijn eenige gendarmen gaan vluchten, eenigen gedood en 5

De lakenfabriek van Diepen Jellinghaus en Co, Korvelplein ca. 1830.

* Inleiding en bewerking door Henk van Doremalen.

krijgsgevangenen gemaakt, Deze hebben zij denzelfden avond omtrent 7 uren in de herberg " 't Zwaard" bij D. Tindrot gebragt. Ik heb ze gesproken en soep, vleesch, brood en jenever gegeven. Een wachmeester van de gendarmen is hier onder of in den toren overleden. Eenen van de vijf krijgsgevangenen was ook geblesseerd aan 't hoofd; hij was genaamd Grasein en Zondags gestationeerd te Tilburg. Gemelde Bataille duurde omtrent 7 minuten, zoo mij een andere gevangene zegt, n.l. een zogenaamde Sluiters, wachmeester der gendarmen. Zij hadden ook 2 paarden veroverd.

Een kosak had bovengemelde soep bij mij laten klaarmaken van eenen haan die hij geplukken had medegebracht. Hij was goed voor de Fransche gevangenen bezorgd. Er wird op de Vrijdagsche marktplein wel 50 vuuren gestookt.

Den 13 dito transporteerden zij de 5 krijgsgevangenen naar Breda en komen 's avonds weer te Tilburg en blijven 3 dagen, bezetten alle wegen en maken onophoudelijk patrouille. Op den 15 dito komen nog kosakken bij tot 290 alsook 160 Russische husaren in het Safisch groen, 's avonds 7 uur, dewelke zich dapper hebben laten hooren. Zij zetten de paarden in de kamers en keukens, als bij L. de Lelie, A. Sleddens en bij H. Smulders. Deze blijven tot 17 December, te weten: de kosakken trekken naar Turnhout en de 160 husaren naar Breda. Den 19 dito komen weder binnen 130 man van hetzelfde regiment. In den nacht tusschen den 17 en 18 December zijn nog Pruisische patroilles gekomen, zijnde husaren, te zamen 40 man en zijn gebleven tot den 22 dito.

Den 20 dito komen 4 jagers van den Prins van Oranje van het 4de Regiment. De 290 kosakken, die van hier naar Turnhout gemarceerd hebben, zijn aldaar in gevecht geweest tegen 47 gendarmen, waarvan de kapitein op het slagveld dood bleef. De overige Fransche gendarmen hebben zich overgegeven. Den 13 December zijn van Breda naar Antwerpen gemarceerd 4000 kosakken en Russen. De kosakken, die den 15e hier zijn

Logement Het Zwaard op het koningsschild van Johannes Timrott (1825).

gekomen hebben veldmuziek bij zich en moeten 2 maal daags bij den overste muziek maken.

Den 20 dito hebben de Russische 8 houwitsers in 's Bosch geworpen en 6 schoten gelost. Den 21 dito kwamen alhier binnen 600 kosakken, die 2 dagen bleven, wanneer zij naar Breda vertrokken. Deze 600 Kosakken hebben gedurende 2 dagen onophoudelijk patrouille gemaakt op Gils en Alphen, want er kwamen nog Fransche en Duitsche troepen.

Des anderen daags was een Fransche patrouille te Gils, doch de kosakken dreven hun op de vlucht. Van 23 December 1813 tot 1 Januarij 1814 is hier geen inkwartiering geweest als van Fransche deserteurs en Pruisische en Russische patroilles; in de tien dagen, omtrent 200, maar op 1 Januari 1814 komen 4100 Russische en Pruisische soldaten. 500 zijn er van in Tilburg gebleven tot 9 Januarij. De kosakken waren niet van het beste soort. Zij waren zeer roofzuchtig en vrouwspersonenplagers, waar ondervinding van hebben gehad Johanna van den Berg, Dina Dielens, de dochter van F. Ader, de vrouw van E. Haans en Engelina van Hees. Deze laatste werd nog bestolen ook.

Op den namiddag als er alarm kwam (op 7 Januarij 1 uur 's middags) dat de Franschen te Goirle waren. Omtrent 60 Pruisische husaren waren in een oogenblik te paard en trokken er op af; de omtrent 500 kosakken volgden. 's Avonds 9 uur komt een Pruisisch huusaar terug met de tijding, dat zij de Franschen hadden geslagen te Weelde. Eenige gevangenen, ge-

blesseerdén en paarden hebben zij medegebracht en eenige dooden op het slagveld laten liggen. Zij hebben omtrecks 50 paarden en zadels medegebracht van de Franschen. Een Kosak hebben zij dood medegebracht, die ik op een Russische manier alhier heb zien begraven op het nieuwe kerkhof in de Schijf.

Den 8 Januarij komen binnen 200 pruisische huzaren, die trokken naar Eindhoven, dewelke denzelven nacht hier binnen bragten vele Fransche geblesseerden.

9 Januarij bragten zij 13 Fransche krijgsgevangenen. Ik heb hen gezien.

10 Januarij hebben zij er aanmerkelijke gevechten plaats gehad te Hoogstraten, Zundert en Westwezel en de Franschen geslagen tot in Antwerpen.

8 Januarij zijn hier gekomen 700 Pruisische Jagers, waarbij vele van 14, 15 en 16 jaren, die zich niet gemakkelijk vertoonden in hun kwartieren.

Den 9 Januarij heeft te Meijel een gevecht plaats gehad, alwaar de kosakken en Pruisen 70 Fransche krijgsgevangenen maakten, die op 13 Januarij hier zijn doorgebracht. De 700 Jagers zijn 3 dagen gebleven. Die hadden met "linksche" streken weten te krijgen: bij van Dooren en Dams 1 stuk laken, bij J. de Graaf 1 stuk laken, bij F. van Dooren 1 stuk linnen en leer bij Marijnen. Dus dit waren de beste broeders niet.

11 Januarij voor één dag 270 dragonders.

11 Januarij komen ook nog 1000 Pruisische husaren in 't Rood en

500 dito jagers dewelke 17 Januarij zijn vertrokken naar Eindhoven.

Den 16 Januarij, zijn de 270 dragonders naar Oosterhout vertrokken, maar denzelfden dag van hetzelfde regiment kwamen weer 270.

Die hadden eenen ongemakkelijken overste, genaamd Mulders. Deze zijn 21 Januari vertrokken en toen kwamen weder 270 en die bleven 5 dagen.

Den 23 Januarij, zijnde Zondag, kwamen 500 Kosakken, die zijn ingekwartierd in de Veldhoven en hebben zich als Kosakken gedragen. Mijn vader had er zes van gelogeed.

Op den 25 Januarij passeerde door Tilburg van Loonopzand naar Hoogstraten 1200 Pommeren; den zelden avond komen hier binnen die 700 jagers, komende van Hoogstraten.

Den 26 January 's morgens half 7 is

den Bosch overgegaan en des namiddags te 4 uren den Papenbril met fort met de bepaling dat de Franschen die op dit fort waren gevangen en moesten wezen, te weten 900.

Den 28 Januarij, wird alhier doorgebracht in een rijtuig met 6 paarden van Breda naar 'sBosch een generaal, 2 goeverneurs en eenen Commissarisgeneraal. Ik heb hen gezien.

Den 8 Februarij is Gurkom aan gegallieerden overgegaan. Van die tijd tot ultimo Februarij is hier niets bijzonders voorgevallen als de loting voor de Landmilitie; te Hilvarenbeek het inslaan der glazen in het raadhuis en het vernielen der boeken. Dat wird gedaan door die van Moergestel en Reuzel.

Wat alhier te Tilburg de loting aangaat heeft plaats gehad den 15 en 16 Maart van die manspersonen,

die tusschen 18 en 49 jaren, gehuwd en ongehuwd. Ik had getrokken 583, mijn broeder Peter 1213 en mijn broeder Norbart 1080. Er moesten er 80 van in dienst.

1814. 9 Maart is Z. H. Paus Pius VII uit Zijn ballingschap te Rome op Zijnen Stoel teruggekeerd.

1814. 30 Maart is Parijs aan de gegalieerden overgegaan en Napoleon heeft afstand van de kroon gedaan en zal zijn verblijf houden of vervoerd worden naar een eiland genaamd Elba met zijne familie en gevolg, en zal, zoo men zegt, een bestaan hebben 's jaars van 6.000.000 franc en Lodewijk den XVIII is tot koning van Frankrijk geprocalmeerd.

1814. In Mei is de vrede geteekend tusschen de gegalieerden Frankrijk, Engeland, Pruisen, Rusland en Oostenrijk."
